

The Greek Review of Social Research

Vol 164 (2025)

164

Για το βιβλίο Κρίση, κομματικό σύστημα, Αριστερά. Κριτικά σημειώματα του Κώστα Π. Ελευθερίου

Orestis Chatzigiannakis

doi: [10.12681/grsr.40225](https://doi.org/10.12681/grsr.40225)

Copyright © 2025, Ορέστης Χατζηγιαννάκης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Chatzigiannakis, O. (2025). Για το βιβλίο Κρίση, κομματικό σύστημα, Αριστερά. Κριτικά σημειώματα του Κώστα Π. Ελευθερίου. *The Greek Review of Social Research*, 164, 173–177. <https://doi.org/10.12681/grsr.40225>

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Ελευθερίου, Κώστας Π. (2024). *Κρίση, κομματικό σύστημα, Αριστερά. Κριτικά σημειώματα*. Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών 320 σελ.

Το βιβλίο του Κώστα Ελευθερίου *Κρίση, κομματικό σύστημα, Αριστερά. Κριτικά σημειώματα*, από τις εκδόσεις του Ινστιτούτου Εναλλακτικών Πολιτικών ΕΝΑ, αποτελείται από σαράντα κείμενα, τα οποία γράφτηκαν από το 2011 έως και το 2023 και ως επί το πλείστον δημοσιεύθηκαν στην εφημερίδα *Εποχή*. Κάθε κείμενο αφορά ένα σημαντικό γεγονός πολιτικής συγκυρίας και εμπλουτίζεται με το εκάστοτε θεωρητικό υπόβαθρο της πολιτικής και εκλογικής ανάλυσης. Το βιβλίο προσφέρει μια εύληπτη ιστορική αναδρομή της τελευταίας δεκαετίας σε συνδυασμό με μια στιβαρή πολιτική ανάλυση του εκάστοτε γεγονότος. Περιγράφει μια τεταμένη περίοδο για το ελληνικό πολιτικό σύστημα, συναισθηματικά αποστασιοποιημένα, αλλά γειωμένα στην κοινωνική πραγματικότητα.

Σε πολλές περιπτώσεις, το βιβλίο μπορεί να χαρακτηριστεί ακόμα και ως προφητικό, καθώς με την οπτική του πολιτικού επιστήμονα, ο Κώστας Ελευθερίου διαβλέπει τον ρου του κομματικού φαινομένου στην Ελλάδα. Η μελέτη του εκτείνεται σε όλα σχεδόν τα πολιτικά κόμματα του δημοκρατικού τόξου της τελευταίας δεκαετίας, έχοντας, βέβαια, κυρίαρχο σημείο αναφοράς της ανάλυσής του την Αριστερά, εστιάζοντας ιδιαίτερα στην πορεία του ΣΥΡΙΖΑ, που καλύπτεται στο δεύτερο μισό του βιβλίου.

Εκκινώντας από την περίοδο του 2011, όταν η πλατεία Συντάγματος ήταν «κατελημμένη» από διαδηλωτές για μήνες, εν μέσω της ψήφισης του Μεσοπρόθεσμου Προγράμματος Δημοσιονομικής Προσαρμογής 2011-2015, ο Κώστας Ελευθερίου αναδεικνύει τα βαθύτερα αίτια των τακτικισμών της αντιπολιτευόμενης τότε Νέας Δημοκρατίας και του αρχηγού της Αντώνη Σαμαρά. Η αμφίσημη αντιμνημονιακή επικοινωνιακή στρατηγική του Σαμαρά, όπως αναφέρεται στο πρώτο κείμενο, αποτελεί πλεονέκτημα εντός της Ελλάδας

και μειονέκτημα απέναντι στους εταίρους. Στη συνέχεια μεγάλη βαρύτητα δίνεται στον «εκλογικό σεισμό» του 2012, όταν αλλάζει άρδην το κομματικό τοπίο με την κυβερνητική προοπτική του ΣΥΡΙΖΑ – ΕΚΜ. Ο Ελευθερίου αποτυπώνει, ήδη από το 2012, το στρατηγικό δίλημμα που θα κληθεί να αντιμετωπίσει ως κυβέρνηση ο ΣΥΡΙΖΑ το 2015, σημειώνοντας πως το μεγάλο διακύβευμα θα είναι είτε η ανατροπή των σχέσεων εξουσίας και εξάρτησης είτε η συνέχιση της πορείας ευρύτερης συναίνεσης.

Το πραγματικά, όμως, προφητικό κείμενο του συγγραφέα είναι εκείνο το οποίο σχολιάζει την ομιλία του πρώην Πρωθυπουργού Κώστα Σημίτη στο διήμερο Πολιτιστικό-Επιστημονικό Συμπόσιο του ΠΑΣΟΚ. Σε αυτόν τον σχολιασμό, ο Ελευθερίου, παρακολουθώντας το πολιτικό αφήγημα του Κώστα Σημίτη, περιγράφει γλαφυρά τη νέα πολιτική πλατφόρμα που είχε ανάγκη το κομματικό σύστημα της χώρας, σύμφωνα με τον πρώην Πρωθυπουργό. Η συγκρότηση αυτή του νέου υποκειμένου θα πρέπει να έχει αμιγώς μεταρρυθμιστικό χαρακτήρα και χαλαρή οργανωτική δομή, διαφορετική από αυτήν των μαζικών κομμάτων. Επί της ουσίας, η πρόταση του Σημίτη ήταν η δημιουργία του άλλου πόλου απέναντι στο κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ. Ένας μεταρρυθμιστικός και αντιλαϊκίστικος πολιτικός φορέας, ο οποίος θα υπερβαίνει τις διαιρετικές τομές μνημόνιο/αντιμνημόνιο και δεξιά/αριστερά, με σκοπό, αφενός, να περιορίσει τις δυνατότητες του ΣΥΡΙΖΑ να κυβερνήσει και, αφετέρου, να δημιουργήσει ένα ηγεμονικό μεταρρυθμιστικό μπλοκ. Αυτή η πολιτική πρόταση του Σημίτη και ο βαθύτερος σχολιασμός της από τον Ελευθερίου αναδεικνύει τα δομικά θεμέλια του λεγόμενου «αντι-ΣΥΡΙΖΑ μετώπου», έτσι όπως διαμορφώθηκε μετά την ανάληψη της κυβέρνησης από τον Αλέξη Τσίπρα. Τα χαρακτηριστικά του πολιτικού φορέα που ευαγγελιζόταν ο Σημίτης παρουσιάζονται με τέτοιο τρόπο στο άρθρο του 2013 που φαντάζουν στα σημερινά δεδομένα να έχουν αντιγραφεί πιστά από τη Νέα Δημοκρατία του Κυριάκου Μητσοτάκη. Πάνω, βέβαια, σε αυτά τα χαρακτηριστικά στηρίχθηκε η εκλογική επιτυχία της Νέας Δημοκρατίας το 2019. Βασιζόμενος στη συγκρότηση του λεγόμενου «αντιΣΥΡΙΖΑ συνασπισμού» και στο μπλοκ των «Μένουμε Ευρώπη» στο δημοψήφισμα του 2015, ο Μητσοτάκης νίκησε το 2019 και θριάμβευσε το 2023. Η επανάληψη της επιτυχίας τέσσερα χρόνια μετά έγκειται στο γεγονός πως η Νέα Δημοκρατία μπόρεσε πάνω στο προϋπάρχον μέτωπο να οικοδομήσει μια αποϊδεολογικοποιημένη αντιπαράθεση, προβάλλοντας τη δική της οπτική

ως τον μοναδικό εκφραστή του αφηγήματος της κοινωνικής κανονικότητας.

Πολύ ενδιαφέρουσα είναι, επιπλέον, η ανάλυση του συγγραφέα για τις παραδόσεις του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας και των μετασηματισμών της στρατηγικής, ανάλογα με τον πρόεδρο. Η στρατηγική, δηλαδή, του κόμματος μεταβάλλεται ανάλογα με τις τρεις ιστορικές της παραδόσεις, την καραμανλική, τη λαϊκοδεξιά και την κεντρογενή. Αυτή, όμως, η εκάστοτε πολιτική στόχευση δεν εκμηδενίζει τις έτερες, διαμορφώνοντας ένα ευρύ πολιτικό φάσμα που χρησιμοποιείται κατά το δοκούν επί τη βάση του εγχώριου και ευρωπαϊκού πολιτικού και κοινωνικού γίνεσθαι.

Παράλληλα μέσα από την ανάλυση του κόμματος Το Ποτάμι και συγκεκριμένα του αρχηγού του Σταύρου Θεοδωράκη, ο Ελευθερίου παρουσιάζει, ήδη πριν την ευρεία χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, τη νέα μορφή ηγέτη στο ελληνικό πολιτικό σύστημα. Όπως αναφέρει, *«αναδύεται πλέον μια πολιτική της “αυθεντικής οικειότητας”, όπου ο ηγέτης του κόμματος επιχειρεί να δείξει στους πολίτες ότι είναι ένας από αυτούς και όχι κάποιος που έρχεται σε αυτούς»*.

Όσον αφορά το ΠΑΣΟΚ, ο Ελευθερίου αναδεικνύει, μαζί με τον Χρυσάνθο Τάσση, στο επετειακό τους άρθρο για τα σαράντα χρόνια από την ίδρυσή του, την πορεία του ηγεμονικού κινήματος. Το ΠΑΣΟΚ κατέρρευσε το 2012, και αυτό το γεγονός αποτύπωσε την ίδια την κατάρρευση του προϋπάρχοντος πλαισίου κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης. Παράλληλα από το 2015, αμέσως μετά τη νίκη του ΣΥΡΙΖΑ στις εθνικές εκλογές του Ιανουαρίου, πολύ εύστοχα ο συγγραφέας παρουσιάζει τους παράγοντες της πολιτικής επιβίωσης του ΠΑΣΟΚ. Πρώτον, τον βαθμό στον οποίο ο ΣΥΡΙΖΑ θα πετύχαινε τις προεκλογικές του δεσμεύσεις και στόχους και, δεύτερον, το κατά πόσο το ΠΑΣΟΚ θα έκανε μια αυτοκριτική για τους λόγους της κατάρρευσής του, σε συνδυασμό με μια ανανέωση πολιτικής και προσώπων της ηγετικής του ελίτ. Σε πολλές χρονικές συγκυρίες παρουσιάζεται μια ετερο-εξάρτηση του ΠΑΣΟΚ από την πορεία του ΣΥΡΙΖΑ, τόσο στο κυβερνητικό έργο του Τσίπρα στην αρχή, όσο και στην πορεία ανασυγκρότησής του στη συνέχεια. Ενώ την ίδια στιγμή, υπάρχει ένα στρατηγικό και πολιτικό αδιέξοδο στο ΠΑΣΟΚ, το οποίο κλήθηκε και να αντιμετωπίσει και ο ΣΥΡΙΖΑ. Δηλαδή, αντί να δοθεί το πολιτικοϊδεολογικό στίγμα της παρατάξης, το μόνο που ενδιέφερε τα εν λόγω κόμματα, βρισκόμενα απομακρυσμένα από την κοινωνική τους βάση, ήταν οι προσωποπαγείς και αποϊδεολογι-

κοποποιημένες εσωκομματικές εντάσεις για τη διατήρηση της μικρο-πολιτικής τους εκλογικής επιρροής και της κοινοβουλευτικής τους παρουσίας.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του ο Ελευθερίου καταπάνεται με την ανάλυση του ΣΥΡΙΖΑ από το 2013, όταν ήταν στα πρόθυρα της διακυβέρνησης, μέχρι και την εκλογή του νέου Προέδρου του, Στέφανου Κασσελάκη, το 2023. Εκκινώντας από τη χρονιά ανασυγκρότησης του ελληνικού κομματικού συστήματος μετά τον εκλογικό σεισμό του 2012, ο συγγραφέας αναφέρεται στις προκλήσεις του ΣΥΡΙΖΑ, όσον αφορά τη διαμόρφωση της κομματικής του βάσης. Μια συζήτηση που συνεχίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας των άρθρων, καθώς, εμπνεόμενος από πολιτικά γεγονότα περί τον ΣΥΡΙΖΑ, από τις διασπάσεις μέχρι τα συνέδρια, ο Ελευθερίου τονίζει τις κομματικές αδυναμίες και αποτυχίες στην οργάνωση, στη δομή και, κατ' επέκταση στη δημιουργία ενός σύγχρονου κόμματος μαζών.

Από την ανάλυση της εκλογικής επιτυχίας της στρατηγικής της ελπίδας τον Ιανουάριο του 2015 και τη μετέπειτα επιτυχία του εκλογικού διλήμματος παλιού/νέου τον Σεπτέμβριο του 2015, έπεται η «πασσοκοποίηση» του ΣΥΡΙΖΑ με τη μνημονιακή του στροφή. Αυτό που επισημαίνεται είναι το γεγονός ότι το πολιτικό υποκείμενο «ΣΥΡΙΖΑ», έτσι όπως είχε διαμορφωθεί και αναρριχηθεί εκλογικά (μια μεγέθυνση της τάξης του 300% από τον Σεπτέμβριο του 2009 μέχρι τον Μάιο του 2012), άλλαξε τελείως, επιβεβαιώνοντας την παγκόσμια τάση για μια δημοκρατία δίχως κόμματα, όπως την χαρακτηρίζει ο Peter Mair. Μια δημοκρατία, στην οποία υφίσταται ένας πολιτικός μονόδρομος, στον οποίο συναινούν και συνενώνονται όλες οι κομματικές γραμμές. Αυτή η αδυναμία συγκρότησης ενός πολιτικού σχεδίου και πλήρωσης του στρατηγικού κενού μετά το 2015 είναι το μείζον διακύβευμα για το κόμμα του ΣΥΡΙΖΑ και του προέδρου του. Ένα κενό, το οποίο δεν δύνατο να καλυφθεί με την περαιτέρω ενίσχυση ενός προεδροκεντρικού μοντέλου μέσω των άμεσων εκλογών, ούτε, όμως από την αριστερή «πληρεξουσιότητα» μιας ευρείας εκλογικής βάσης σε μία δήθεν πρωτοποριακή κομματική ελίτ. Δύο καταστάσεων, που μεταξύ άλλων, οδήγησαν, ελλείψει οργανωτικής δομής, στην επικράτηση του αγνώστου στο κομματικό και πολιτικό περιβάλλον Κασσελάκη.

Στο τέλος του βιβλίου, ο Ελευθερίου ασχολείται με τη συγκρότηση του προοδευτικού χώρου και τους κινδύνους, αφενός, της «μακρονοποίησης» του, δηλαδή, του γεγονότος η κεντροδεξιά να

βρεθεί σε θέση κέντρου και να διευρυνθεί η ακροδεξιά και, αφετέρου, της ιταλοποίησής της, η απαξιωμένη, δηλαδή, κεντροαριστερά να αντιμετωπίζει μια πολυπρόσωπη Δεξιά. Πάνω σε αυτά τα δύο ενδεχόμενα, κλείνοντας την ανάλυσή του, αναδεικνύει μία τρίτη εναλλακτική πρόταση, βασιζόμενη στην κυβερνητική εμπειρία του ΣΥΡΙΖΑ, η οποία λειτούργησε ως δημοκρατικό αδιέξοδο σε μια δύσκολη πολιτική συγκυρία για την Ελλάδα με τον κίνδυνο της εγκληματικής ακροδεξιάς παρόντα. Σε μια εποχή, δηλαδή, που το κόμμα της Χρυσής Αυγής ήταν τρίτο κοινοβουλευτικό κόμμα και υπήρχε η πιθανότητα να του δοθεί ακόμα και διερευνητική εντολή σχηματισμού κυβέρνησης, ο ΣΥΡΙΖΑ μπόρεσε να διασφαλίσει τη δημοκρατική κυβερνητική διέξοδο. Ο Ελευθερίου διαβλέποντας την ολοένα και μεγαλύτερη άνοδο των ακροδεξιών κομμάτων, αναφέρεται στην πρόταση ανασυγκρότησης της Αριστεράς και στην ανασύνθεση του προοδευτικού χώρου ως νέο εμπόδιο στην ακροδεξιά κανονικοποίηση, εντός του πολιτικού συστήματος και της κοινωνίας.

Κλείνοντας, το βιβλίο του Ελευθερίου αξίζει να διαβαστεί όχι μόνο από πολιτικούς και κοινωνικούς επιστήμονες, οι οποίοι, με αυτόν τον τρόπο, θα διευρύνουν τη θέασή τους όσον αφορά το πολιτικό και κομματικό φαινόμενο της τελευταίας και πλέον δεκαετίας στην Ελλάδα, αλλά και από απλούς αναγνώστες/πολίτες που θέλουν να μάθουν το γιατί και το πώς έχουν πάρει, σήμερα, τέτοια τροπή το ελληνικό κομματικό σύστημα και η αριστερά.

Ορέστης Χατζηγιαννάκης

Υπ. Διδάκτορας Πολιτικής Επιστήμης

και Δημόσιας Διοίκησης,

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών